

yaparak, ülke madenlerini işleyerek ülke sanayisine kazandırmakla ve katma değeri yüksek ürünler üreten yeni tesisler kurmakla kurtulur...”

Ek 9

TMMOB İNSAN HAKLARI KOMİSYONU ZORUNLU GÖÇ RAPORU

Aralık 2003

1.GİRİŞ

Göç; insanların tek başına veya tüm aile bireyleri ile birlikte bir yerden başka bir yere gitmelerini ifade eder. Bu mekan değişiklerinin sebepleri olarak sosyal bilim literatüründe ‘iten’ ve ‘çeken’ (Keleş, 1993:47) faktörlerden söz edilir. Kentin istihdam çekiciliğinden kaynaklanan nedenler kadar yerleşilen yerin imkansızlıklarından kaynaklanan topraksızlık gibi nedenler de bulunabilir. Burada göç eden aile üyelerinin kendi koşulları hakkında düşünme ve karar verme iradesi var gibi görünse de, bu olgunun uygulanan ekonomik politikaların bir sonucu olduğu göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla göç eden açısından yaşanan süreç gönüllü göç süreci gibi görünüyorsa da dayatılan bir yaşam biçimi sonucu olması nedeniyle zorunlu göç statüsünde değerlendirilmelidir. Yine göç süreciyle ilgili olarak sosyal bilimciler savaşlar, doğal afetler, gibi olağandışı koşullarda ortaya çıkan ve göç edenlerin iradelerinin işlemesine imkan bulunmayan, çeşitli kuvvetlerin etkilemesi ve zorlaması sonucu oluşan zorunlu göç sürecini tanımlarlar. Devletin çeşitli sosyal, ekonomik ve güvenlik vb. konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında nüfusta oluşan hareketlilik zorunlu göçü ifade eder.

Cumhuriyet tarihinin en kitlesel zorunlu göçü; 1980 yılından sonra gerçekleşmiş, 12 Eylül 1980’den itibaren devam eden sıkı yönetim ve olağanüstü hal uygulamaları güvenlik nedeni ile köy boşaltma bölgede yaşanan silahlı çatışmalar, yayla yasağı, kontrollü gıda uygulaması vb. uygulamalardır.

Bu çalışmada zorunlu göçün nedenleri, sebep olduğu toplumsal ve ekonomik erozyon, göçte zorlanan ailelerin ve bireylerin durumları örneklerle aktarılacaktır. Sivil toplum örgütleri ve meslek örgütleri ve diğer toplumsal aktörlerin göç karşısında alması gereken önlemler öneri olarak sunulacaktır.

Bu değerlendirme TMMOB İnsan Hakları Komisyonu’nun Van’da gerçekleştirdiği seminerdeki katılımcıların, mimar ve mühendislerin görüş ve önerileri doğrultusunda ve saha incelemesi sonucunda elde edilen verileri ile TMMOB Bölge Toplantılarında dile getirilen görüşleri ve önerileri de içerecektir.

Bu toplantıların temel amacı göçün en acımasız yüzü olan “ zorunlu göç” ün ele alınmasıdır. Zorunlu göç, bir insan hakkı ihlalidir. Kişiler sadece maddesel olarak yer değiştirmekle kalmamış manevi olarak da değişimlere maruz kalmışlardır. Kişilik yapılarında ve ailelerindeki bu değişim , kendi öz yaşamlarının dışında eski ile yeni arası tanımlanamayacak ölçüde yıpratıcı olmuştur. Yeni yaşantıya uyum sağlamada; geçimini toprağını işleterek sağlayan , tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireyler ve ailelerini evlerinden ve topraklarından ayrı olmalarından dolayı işsizlik sonucu geçimini sağlayamama gerçekliğiyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Ataerkil yapıya sahip olan

bu ailelerin kadın ve çocukları da zorunlu göçün yarattığı bu olumsuzluklarla, daha fazla korunmasız ve içe dönük bir yaşamın parçaları haline gelmişlerdir. Çocuk suç oranları her geçen gün artmaktadır. Sosyologlar göçün insanlar üzerinde bıraktığı etkinin izlerinin 40 yıl sonra bile görüleceğine dikkat çekmektedirler. Bu durum , bölgede sosyal ve psikolojik danışmanlık merkezlerinin kurulması gerekliliğini göz önüne sermektedir. Köylerinden göç etmek zorunda bırakılan köylülerin yaşadıkları travma ve mağduriyetlerin hiç yaşanmamış olarak algılanması ve dolayısıyla bu travmayı ortadan kaldıracak ve güven ortamını oluşturacak yaklaşımın geliştirilmemiş olması sağlıklı ve hızlı bir çözümü engellemektedir.

Göçün olumsuz etkileri bunlarla sınırlı kalmamakta, göçle birlikte sağlık sorunları da artmaktadır. Zorunlu göç mağdurlarının temel ihtiyaçları giderilmesi, iş, konut, temiz su, sosyal güvence ile huzur ve güven verilmesi gibi temel gereksinimlerin karşılanması zorunludur. Göç mağdurlarının çoğuna adlarına düzenlenmiş tapu olduğu için yeşil kart verilmemiştir. Tasarrufu elinde olmayan bu mülkler hiçbir anlam ifade etmemektedirler. (Mehmet Gökçe ; Zaman Gazetesi 24.06.2002) Asgari düzeydeki ihtiyaçla kısa vadeli çözümler ile hemen karşılanamaz ise, sorunun boyutu büyüyecek ve uzun vadeli toplumsal sorunlara dönüşecektir.

Yazının ilerleyen bölümlerinde göçün çocuklar üzerindeki yarattığı travmalara da yer verilecektir. Tüm bunlar kendi yuvalarından, topraklarından zorla göçmek zorunda kalmış ailelerin sorunu olmaktan çok, hepimizin ortak sorunudur, aynı zamanda tüm yönleri ile toplumsal bir sorundur ve her geçen gün büyümekte ve boyut değiştirmektedir.

Köye dönüş adı altında gerçekleştirilen projelerin gerçekte ne kadar işlediğini ortaya koymak, projenin teorideki ve uygulamadaki eksiklerini, kişiler üzerindeki etkilerini ve topluma geri dönüşü; yapısal ve ekonomik, sosyal boyutundaki eksiklikleri , mevcut durumun tanımlanması ile ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmada Van ili özellikle ele alınmıştır. Van İli son birkaç yıl içinde büyük ve kentin kaldıramayacağı kadar bir göç seline uğramıştır. Bu ilimizin yüzölçümü 2.100 km²'dir. 361 km²'si tarım alanı, 1359 km²'si ise çayır ve meralardan oluşmaktadır. Bu özelliğiyle kent tam bir hayvancılık bölgesidir. Bu insanlar üretimden kopartılmışlar ve bunun sonucunda bölge ve ülke ekonomisi büyük zarara uğramıştır. İnsanlar zorla tüketici konuma getirilmiş, köy ile kent arasına sıkıştırılmıştır. Bu rapor Mayıs 2003'de Van İlinde düzenlenen seminer sonucunda ortaya çıkan ortak öneriler de göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Yöntemi belirlerken gerçek olaylara ve niceliksel verilere yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında, kamuoyunun duyarlılığının sağlanması ve bunun için demokratik örgütlerin ortak politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Ülkemizde kırdan kente göç , 1950'li yıllardan itibaren başlayıp, 1960'lı yıllarda giderek hız kazanmıştır. 1950 sayımında % 25 olan kent nüfusu; 1980'de % 44'e, 1990 sayımında ise % 59'a yükselmiştir.

Genellikle, kırsal kesimde can ve mal güvenliği sürekli tehdit altındadır. Özellikle bölge hukuk güvencesinden yoksundur. Terör nedeniyle köylerin boşaltılması bölgede zorunlu göç hareketlerini hızlandırmıştır. Güvenlik ihtiyacı, insanın temel dürtüsüdür. Bu nedenle insanların köyden şehre çaresizlik içinde savruluşu, sosyal bir yararın dışı vurumundan başka bir anlam taşımamaktadır.

Türkiye'nin güneydoğusunda 1990'lı yılların başlarında yoğunlaşan köy boşaltma ve zorla göçettirme olgusu 1999 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde yaklaşık 3700 yerleşim alanından üç milyondan fazla bir nüfus kendi iradeleri ve denetimleri dışında yaşam ortamlarını terk etmek zorunda kalmıştır. 16 yıllık çatışma ortamında yalnızca yerleşim alanları yakılıp boşaltılmakla kalmamış, aynı zamanda yaylalara çıkmak yasaklanmış, binlerce dönüm orman yakılmıştır. Boşaltılan, yakılan ve yıkılan yerleşim alanlarında mevcut yol, su, elektrik gibi temel altyapı olanakları da yok olmuştur. Tarlalar kullanılamaz hale gelmiştir. Meyva bahçeleri yok edilmiş, ağaçlar kesilmiştir. Yayla yasakları hayvancılığın yok olmasına neden olmuştur. Boşaltılan köylerdeki arazi ve mülkler köy korucuları tarafından hem tahrip edilmiş hem de bunlara korucular tarafından el konulmuştur.

Yaşam alanlarından kopartılan insanlar, herhangi bir yer gösterilmeksizin sınırsız bir biçimde bölgedeki ve bölge dışındaki kent merkezlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Barınma, iş, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden bütünüyle yoksun kalmışlardır. Esasen eksik olan Yaşam alanlarından kopartılarak temel hak ve özgürlüklerinden yoksunlaştırılan bu insanlar yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Aileleri parçalanmıştır. Göçtükleri kimi yeni yerleşim alanlarında kimliklerinden ötürü saldırıya maruz kalmışlardır.

Son yıllarda yaşanan barış ortamında köyüne geri dönmek isteyen mağdurların önüne çeşitli engeller çıkarıldı. Kaymakamlıklara ve Valiliklere yapılan başvurular yanıtızsız bırakılmıştır. Hükümetlerin Köy-Kent ve Merkez köy uygulamaları bir başka zorlama olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca köy-kent uygulamasıyla kullanılmayan tarım arazilerinin kullanımı da olanaklı değildir. Bu bağlamda köy-kentler sosyo-ekonomik açıdan da doğru değildir.

Halen bölgedeki Valilikler tarafından geri dönüş izni verilen yerleşim yerlerine dönüş güvenlik güçlerinin engellemesiyle karşılaşmaktadır. Güvenlik güçleri köye dönmek isteyenlerin can güvenliklerinin tehdit altında olduğunu iddia etmektedir. Bölgede döşenmiş bulunan mayınların yerlerinin belirlenmesi ve temizlenmesi ile ilgili hiç bir çaba gösterilmemektedir. Ayrıca, köylerine geri dönmek isteyen mağdurların köylerine dönmeleri için Valilik ve Kaymakamlıklar tarafından hazırlanan örnek dilekçelerdeki "köylerini terör nedeniyle terk ettiklerine" ilişkin maddeyi işaretlemeleri yönünde baskı yapılmakta, maddi ve manevi tazminat isteklerinde bulunmayacaklarına dair taahhüt istenmektedir.

Türkiye'de gerek yoksulluğun gerekse de yoksullukla bağlantılı biçimde sokakta çalınan çocuklar sorununun, göç alan büyük kentlerin önemli bir sorunu olarak kabul edilmesi ise büyük oranda 1990'lı yıllarla birlikte yaşanan zorunlu göç süreci sonrasında denk gelmektedir. Zorunlu göçü yaşayan aileler için yoksulluk süregelenleşirken; kente tutunamayan 'yeni yoksulları' tartışma bu grup üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan bu yeni göç dalgasının geçmişte yaşanan göçlerden en temel farkı zorunlu olmasıdır, dolayısıyla bu göç süreci daha önceki göçlere kıyasla daha hazırlıksız yaşanmıştır. Bu insanlar Türkiye'nin gelir ortalamasının en altında bir yaşamı Diyarbakır, Van, Batman gibi illerin şehir merkezlerinde ya da İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi metropollerde gettolaşma benzeri yerleşim alanları oluşturarak sürdürmek zorunda kalmışlardır. Zorunlu göç hem demografik ve çevresel bakımdan hem de siyasal, sosyal ve ekonomik bakımlardan radikal bir altüst oluş ve

kapsamlı bir tahribata neden olmuştur.

“Doğup büyüdüikleri yerlerden istekleri dışında koparılmış, yerlerinden yurtlarından edilmiş, yakın zaman önce yaşadıkları ‘cinnet’ in (baskınlar, silahlı tarama, ev-köy-otlak yakma, gıda ambargosu, ‘faili meçhul’ler, gözaltında kayıplar gibi) etkilerinden hala kurtulamamış” (Sır ve Arkadaşları, 1998), yaşadıkları travma tamamen görmezden gelinmiş, bu yeni ‘yersiz-yurtsuz’ bırakılmışların yoksullukları ve yoksunlukları gerek sosyal gerekse siyasi konumlanışları nedeniyle daha fazla hissedilmiştir.

Bu göçler herhangi bir yasal zemin üzerine gerçekleştirilmediği için, göç ettiren yeni gelinen yerde hiçbir yaşam alanı hazırlanmamış, olayın siyasi boyutları nedeniyle kamusal otorite, göçün sosyal maliyetini karşılamaya yanaşmamıştır. Üstelik zorunlu göçün yaşandığı dönemin, neo-liberal ekonomi politikaların var kılınmaya çalışıldığı konjonktüre denk gelmesi, dolayısıyla devletin gerek yerel yönetimlere olan desteğinin gerekse sosyal koruma olanaklarının zayıflatılması, sürecin daha tahripkar yaşanmasına neden olmuştur.

Dolayısıyla yaşanan son dönem göç diğerlerinden farklı olarak tedrici uyum olanaklarından yoksun kalmış, yumuşak ve bütünlleştirici olmaktan uzak, gergin ve dışlayıcı (Işık ve Pınarcıoğlu 2001) olmuştur.

Erder, göçle kente gelip yerleşenlerden başarı durumuna bağlı olarak üç temel grubun ortaya çıktığını tespit etmiştir. Yükselenler, izole olanlar ve yoksullaşanlar. İşte göç sonunda metaforik anlamıyla ‘göçenler’ bu yoksullaşan gruptakilerdir aslında. Bu grubun ortak özelliği gerek iş ve gerek konut piyasasında işleyen mekanizmaların dışında olmaları ve günlük yaşamları içindeki yalnızlıklarıdır. Bu grubun diğer gruplardan en temel farkı kendi istek ve iradeleri dışında yalnızlığa terk edilmiş olmalarıdır. Erder (1995: 118)’e göre, ‘yoksulluk- varsıllık çizgisinin bıçak sırtında gittiği bu ortamda, bazı haneler, hemşehrileri olsa bile, ilişki ağlarının dışında kalabilmektedir. Bu grup içinde yeni göç etmiş ‘yoksullar’, yetişkin yaşta hünersiz göç edenler; iş kazasına uğramış ve sakatlanmış hane reisleri; dullar; iş yaşamında başarısız olmuş ya da hemşehrilik ilişkilerinden dışlanmış haneler vardır. Bu arada Doğudan bugünlerde gelen Kürt göçünün de bu tür haneler yarattığı bir göç türü olduğunu belirtmekte yarar vardır. Doğudan yeni gelen göç dalgası eskisinden farklı olarak zincirleme göçün sağladığı esnek ve tedrici uyum olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Çok çocuklu ve hünersiz yetişkinlerin olduğu bu hanelerin mevcut hemşehrilik ilişkileri içine girmeleri çok daha zor olmakta ve bunlar da yalnızlığa terk edilebilmektedirler. Bu grubun varlığı kökene dayalı ilişkilerin seçiciliğini ve kentte yoksulluğun bazı gruplar için yerleşikleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir’ (Erder 1995).

Barut (2001)’un tespitlerine göre, zorunlu göçerlerin yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır, yüzde 6’sının hiç bir geliri yokken yüzde 40.5’inin geliri 100 milyon liranın altındadır. Aylık geliri 100 milyon ile 200 milyon arasında olanların oranı yüzde 45.5 ve 200 milyon ile 300 milyon arasında olanların oranı ise sadece yüzde 8’dir. Erkeklerin yüzde 29.3’ünün işsiz olduğu belirtilen araştırma sonuçlarına göre, yapılan işler, genellikle gündelik işler (yüzde 29.9), seyyar satıcılık (yüzde 22) ve diğer niteliksiz işlerdir (yüzde 11.4). Barut (2001) İstanbul’a göçedenlerin hemen hemen tamamının (yüzde 98.3) çevre uyumsuzluğu, dil, kültür farklılığı, potansiyel suçlu görülme gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını, sağlık (yüzde 84.8), beslenme (yüzde 79.8), barınma (yüzde 54.9), düzenli iş bulamama- işsizlik

(yüzde 91.6) ve eğitim (yüzde 49.5) ile ilgili sorunların var olduğunu belirlemiştir. Ailelerin yarısı, çevreyle uyum sorunu yaşadıklarını, yüzde 32.3'ü ise dil ve kültür farklılığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin ancak yüzde 1'i devletin ve yerel yönetimlerin sosyal hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Türkiye'de yaşanan son dönem göç hazırlıksız ve istem dışıdır bu ise sürecini yaşayanlar açısından tam anlamıyla sosyal bir yıkıma neden olmuştur. Ayakta kalabilme, yeni yerleşim alanlarına tutunabilme mücadelesi, hayatları boyunca tarımcılık, hayvancılık, meyvecilik vb. türden uğraşların dışına çıkamamış insanların geldikleri yeni mekanların gereklerine ve niteliklerine uygun iş olanağı bulamayışı ya da tamamen işsizlikle karşı karşıya kalışı, süregelen yoksulluk sadece mekan değişikliğini içermemiş, aynı zamanda değerlerde, yaşam ve çalışma tarzında da dönüşüme neden olmuştur.

İstem dışı nedenlerle kurulu yapılarından kopan ve geldiği yeni mekanda tutunamayan aileler yaşanan göç sürecinde ciddi hasarlar görmüşlerdir ve geçmişte varolan pek çok aile işlevini kaybetmeye başlamışlardır. Aile üyeleri arasındaki tutunum gevşemiş, bağlılık yok olmaya başlamıştır. Köyün, düzenli gelir olmasa da sunduğu yaşam olanaklarının yerini kentin kurumsallaşmamış emek piyasası almış ve her halükarda düzenli bir gelirin koşul olduğu bir yaşam seyrine dönüştürmüştür. Bu kurumsallaşmamış emek piyasası içinde erkekler iş bulma olanağı yakaladığı oranda çalışmaya başlarken bu olanaklar kadınlar için büyük ölçüde mümkün olamamıştır. Kadınların eğitimsizliği kesin bir sonuç iken ailedeki geleneksel rollerin değiştiği de bir o kadar önemli sonuç olarak görülmelidir.

'Kentteki aile yoksulluğu artık soğuramıyor. Yoksulluk gizlenemiyor, çıplak gözle görülebiliyor. Göç sonucunda görülen önemli değişikliklerden birisi babalardaki otorite yitimidir. Babalar evin eski tanrıları artık 'göçmüştür', kadınlar yeni ortamda eski alışkanlıklarını ve düzeni sürdürmek için daha çok çalışmak zorunda kaldıkları için artık 'göçmüştür'. Çocuklar yeni dünyaya gözlerini serbest emek piyasasının içinde açtıkları için artık 'göçmüştür' (Sinanlı, 2000: 82). Köy, mezra boşaltmalarla yerinden edilenler için her şey bir iki hafta ve bu sürecin son günü bir kaç saat içinde olup bitmiş yüzyılların birikimi, becerisi, bilgisi üzerinden yükselerek şekillenen, evleri, toprakları, bağları, bahçeleri, hayvanları ve bunlara göre şekillenen ruhları bir anda koparılmıştır. Artık farklı bir dokuya uyum sağlamaya zorlanmaktadır.

'Hemen hemen hepsi göç sonrası kendini aşağılanmış, dışlanmış hissediyor. Hepsinde memleket özlemi, toprağa duyulan özlem, şehre uyum gösterememe kişinin geriye dönüş isteğini güçlendiriyor. Daha yüksek düzeyde psikolojik sorunların gerekse yağma ve talan gibi ortaya çıkabilecek psiko- sosyal sorunların ortaya çıkmamasının temel nedeni akrabalık ilişkileri ve toplumsal dayanışmanın henüz üst düzeyde olmasıdır' (Barut, 2002).

Cernea (1993, aktaran; Özbudun, 2000), zorunlu iç göç mağdurlarının yedi tipik boyutta yoksunlaşmayla karşı karşıya olduklarını belirtir: Topraksızlık, evsizlik, işsizlik, marjinalleşme, besin güvencesizliği, ölüm oranlarında artış ve toplumsal kopukluk. Bu yoksunlaşmalardan marjinalleşme ve toplumsal kopukluğun, özellikle göç edenlerin belirgin bir etnik aidiyetleri söz konusu olması durumunda daha yoğun yaşandığı söylenebilir.

'İstemli ya da zorunlu hangi koşullar altında yapılmış olursa olsun, uzun süreli göç

olayında, yaşamın sürekliliğinden bir daha kolayına bağlanamayan büyük kopuşlar vardır. Ruhbilimsel yönden göç olgusunun asıl belirleyici yanını bu büyük kopuşlar ve yeniden bağlanamayışlar oluşturmaktadır. Göçmenin içine girdiği yeni toplumda, etnik ve ekonomik farklılıkları nedeniyle sürekli olarak dışlanması, yoksanması ve kuşkuyla karşılanması, kendisine karşı olan güven duygusunun hızla çözülmesine neden olabilmekte ve yoğun bir kimlik krizi ortaya çıkabilmektedir' (Teber, 1993). Bu krizi azaltmak için göçmenler göç edilen yerlerde ortak mahalleler kurmakta geldikleri yerdeki değerlerle farklı bir coğrafyada yaşama mücadelesi vermektedirler.

Kent yoksulları, işsizler, göçmenler kentlileşemeyen insan grupları içinde değerlendirilmekte, çözüm de onların kente entegrasyonunda görülmektedir. Oysa Berry ve Kim (1978), farklı kültürel etnik kimliğe sahip kişilerin yeni geldikleri toplumsal yapı içinde, özgün kültürel özelliklerini korumak istemeleri ile diğer grupla ilişki kurma durumuna göre, entegrasyon, asimilasyon, seperasyon ve marjinalleşme gibi dört tip davranış biçimleri geliştireceklerini belirtmektedir.

Nitekim bu konuda yapılan çok sınırlı sayıdaki araştırmalardan biri de Türkyılmaz ve arkadaşlarının (1997) İzmir, Aydın, Manisa, İçel, Adana ve Antalya'da yürüttüğü araştırma olup bu araştırmada yerli nüfusun yeni gelenleri potansiyel bir tehlike olarak değerlendirme oranı oldukça yüksek görünmektedir. Görüşülenlerin yüzde 21'i 'Kürtler buradan gitmeli, kendi memleketlerinde yaşamalılar', yüzde 6.9'u 'Burası bizim memleketimiz, rahatsız etmeye hakları yok' yanıtını vermişlerdir. Somut sorulara verilen yanıtlar ise çok daha yüksek bir gerilim potansiyeli içermektedir. Aynı araştırmaya göre, yerli halkın yüzde 86.7'si Kürtlerin gelişile işsizliğin arttığını, yüzde 92.5'i yeni gecekonduların ortaya çıktığını, yüzde 90.9'u altyapının yetersiz kaldığını, yüzde 82.3'ü mevcut doğal kaynakların tahrip olduğunu, yüzde 90.4'ü suç oranının her geçen gün arttığını, bu durumun da sokakları ve diğer satış merkezlerini olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir. Yerli nüfus içinde araştırmaya katılanların yüzde 55.1'i kızı ya da oğlunun bir Kürt ile evlenmesine karşı olduğunu söylemekte, yüzde 45.2'si onları 'çok kaba ve saldırgan' bulmakta, yüzde 57.3'ü konuşma ve davranışlarını anlamadığını belirtmekte, yüzde 28.4'ü onları 'tehlikeli ve korkutucu' bulmakta, yüzde 10.6'sı tümünün 'terörist' olduğunu düşünmekte, yüzde 42.6'sı çocuklarına kötü örnek olduklarını düşünmektedir.

İHD İstanbul Şubesi'nin 1993- 1994 yıllarında değişik illerde göç eden aileler üzerinde yaptığı bir çalışmanın sonuçlarına göre; göç edenlerin çocuklarının yüzde 53'ü okula gidememektedir; yüzde 89.1'ine ev verilmemiştir; yüzde 78.9'u Kürt olduğu gerekçesiyle işe alınmadığını, yüzde 88.7'si aynı nedenle yerleştiği yerde baskı gördüğünü belirtmektedir; yüzde 75.5'i ise kimliğinden dolayı göz altına alındığını bildirmektedir. Barut (2002)'un saptamalarına göre, zorunlu göç mağduru ailelerin yarısında hala korku ve tedirginlik yaşanırken, yetişkin nüfusun yüzde 35.6'sı potansiyel suçlu olarak görüldüklerine inanmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar içerisinde de bu duygunun yaygın olduğu tespit edilmiştir. 'Doğudan geldiğimiz için bizi terörist sanıyorlar, canavar gözüyle bakıyorlar. Bütün PKK örgütü Hakkari'den çıkıyor diyorlar', ' İnsanlar bizi kabul etmiyor. Adamlar bize diyorlar, siz nerelisiniz? Diyoruz, Hakkariyiz. Siz PKK mısınız? Yok ağabey ne PKK'sı? PKK olsaydık burada ne işimiz vardı? Bu çöplerde sürünüyoruz işte'.

İnsanları etnik kimliklerinden dolayı yoksulları, yoksulluk nedeniyle sokaklarda

çalışan çocukları ‘tehlikeli sınıflar’, ‘riskli gruplar’ olarak kodlayan kavram setine karşı dikkatli olmak gerekiyor. Bizatihi kullanıldıkları biçimiyle bu tür tanımlamaların tehlikeli oldukları düşünülmelidir. Toplumsal barış talebi anlamlıdır. Ancak bu talebin halk katmanları içerisinde yerleşikleşmesi ve yaygınlaşması da o kadar önemli olarak görülmelidir.

Zorunlu nedenlerle göç edenler metropollere tutunmaya çalışmaktadır. Entegrasyon ya da seperasyon (toplumsal kopukluk) onların gerek toplumsal gerekse siyasal konumlarını belirleyecektir. Köye dönüş projesi bu anlamda yeniden tartışılmalıdır. Elbetteki uygun koşullar hazırlandığında, köylerine dönmek isteyen ailelere bu imkan sağlanmalıdır. Ancak yoksulluk, konutsuzluk, işsizlik, besin güvencesizliği ve marjinalleşme ile karşı karşıya kalanlar için onların ihtiyaçlarını ve taleplerini merkeze alan acil çözümlere ve zorunlu göçün sosyal ve ekonomik maliyetinin bir an önce üstlenilmesine ihtiyaç vardır. (Betül ALTINBAŞ: www.bianet.org)

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Anayasa’nın 125.maddesi, idareyi, kendi eylem ve işlemlerinden ötürü doğan zararı ödemekle yükümlü tutmaktadır. Bu anlayışla, köy boşaltmaların ister terör, isterse güvenlik kuvvetlerinin talep veya baskısı ile gerçekleşsin, devlet her koşulda vatandaşın güvenliğini sağlamakla görevlidir.

Köye Dönüş Projesi Uygulamasında Devletin Üzerine Düşen Görevler

- 1) Köye Dönüş Projesinin gerçekleşebilmesi, kendi arzuları ile geri dönecek olan yurttaşlarımıza gerekli maddi desteğin sağlanmasına ve mağduriyetlerinin giderilmesine bağlıdır. Bu amaçla devlet bir destekleme paketini geliştirerek uygulamaya koymalıdır. Bu destek paketinin finansmanı için bir özel fon oluşturulmalıdır.
- 2) Köye dönüşte zorlama olmamalı, bireyler köylerine geri dönmeye ilişkin kararlarını özgür iradeleri ile baskısız, demokratik ortam ve koşullar altında verebilmelidir.
- 3) Devlet yurttaşlarına güvenmek zorundadır; hiçbir devletin yurttaşını potansiyel suçlu olarak görme hakkı yoktur. Bu nedenlerle, hangi köylere geri döneceğini güvenlik güçleri değil, o köyün nüfusuna dahil olan yurttaşlar vermelidir. Güvenlik güçlerinin görevi, geri dönülen köyde güvenliği sağlamak; diğer kamu kesimlerinin görevi ise mağduriyetlerini gidererek, geri dönülen köyde insani yaşam ortamının doğmasına gerekli desteği vermektir.

Geri dönülmesi mümkün olan/olmayan ayrımı yapılırken özellikle yeniden iskan edilebilirlik kriterinden hareket edilmeli; bunun dışında “güvenliğin sağlanmayacağı gibi” nedenler ileri sürülmemelidir.

Bu çalışmalarını gerçekleştirirken, güven ortamını pekiştirecek bir yaklaşım sergilenmeli ve insan onurunun korunması ve saygı gösterilmesi esas alınmalıdır.

4) Koruculuk sistemi güvenlik kurumumuzun zaafi sonucu ortaya çıkan bir olgudur. “Köye Dönüş” projesinde uygulamanın koşulu, hiçbir şekilde “korucu olma” baskısına dönüşmemelidir. Koruculuk sistemi derhal kaldırılmalıdır.

5) “Köye Dönüş Projesinin” uygulaması ve eşgüdümünden sorumlu olmak ve fonun işletilmesini sağlamak üzere özerk bir kurum oluşturulmalıdır. İlgili bakanlıklar, meslek kuruluşları, insan hakları örgütleri ile köylerin temsilcileri bu kurulda bulunmalıdır.

6)Geri dönülen köylerde sağlık evleri, ilköğretim okulları, köy odası ve P.T.T. gibi kamusal hizmet binaları onarılarak veya yeniden yapılarak ve eksik kadroları giderilerek hizmete açılmalıdır. Çocukların okula gitmeleri temin edilmelidir.

7)Geri dönüş öncesi, boşaltılan tüm köyler ve bunların çevreleri mayınlardan temizlenmelidir.

8)Merkezi idarenin bir tasarrufu olarak gerçekleştirilen zorunlu göçten kaynaklanan mal ve mülk zararlarının tümünün tazmin edilmesi, yaşam alanlarının insan hakları standartlarına göre oluşturulması, barınma, beslenme, sağlık, eğitim ve çalışma haklarının korunması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Buna ek olarak, üretim planlaması programını yapıp, köyüne geri dönmek isteyen ailelere uzun vadeli ve düşük faizli yaşama uyum kredisi sağlanmalıdır.

9)Düşük faizli besi projesi uygulamasında, öncelik köyüne dönen yurttaşlarımıza verilmeli, söz konusu krediden yararlanacak olanlara, sadece kendi emvallerine dayalı teminat sistemi geliştirilmeli, kefalet aranmamalıdır. Geri dönülen köylere ait o köylerin bölgesinde bulunan mera ve otlaklar, güvenliği sağlanarak kullanıma açılmalıdır.

10)Köye geri dönen ailelerin, ev ekonomisi faaliyetlerini geliştirebilmeleri için; yöre ve talebe göre uygulanmak üzere;

a) Köye geri dönen her aileye isteğine göre en az 2'şer baş süt ineği veya 15 koyun'un karşılıksız olarak verilmeli, bu konuda gerekli hayvan bakımı ve sağlığı (veteriner) hizmetler Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından sağlanmalıdır.

b) Arıcılığa, uygun flora yapısının var olduğu bölgelerde, özellikle Erzurum, Kars, Ardahan, Muş, Van illerinde fenni modern arıcılık için arılı kovan ile ipekböcekçiliği için gerekli girdiler karşılıksız sağlanmalıdır;

c)Hakkari kilim ve Siirt battaniyesi ile yöreye mahsus el dokumacılığı üretimi için her istekli aileye, düzenli olarak üretimde kullanılmak kaydıyla bir tezgahın, yün ve ipliğiyle karşılıksız verilmelidir.

11) Zorunlu olarak, göç eden kişi ya da toplulukların geriye dönüş ya da yeniden yerleşim konusundaki tercihlerinin hayata geçirilmesinde devlet kuruluşları, güven duygusunun oluşturulması ve zorunlu göç mağdurlarının yaşamlarını yeniden kurmaya katılmalarını sağlamak üzere başta zorunlu göç konusunda çalışma yapan kuruluşlar olmak üzere, meslek örgütleri, insan hakları kuruluşları ve diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmalıdır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının bölgede etkin çalışma yapmasını sağlayacak koşullar oluşturulmalıdır. Böylesi demokratik süreçlerle hazırlanacak kapsamlı bir bölgesel kalkınma planının hazırlanması gelecek kuşakların göçün olumsuz etkilerinin getireceği yıkım ve acıları yaşamaması için göçün zihinlerde yarattığı etkilerin aile üyelerinden silinmesi ve bu nedenle de aile üyelerinin uğradıkları yıkıma ilk tedbir olarak rehabilite edilmeleri zorunludur.

12) Hangi koşullarda olursa olsun eğitimin başlaması ve devam etmesi gelecek için bir zorunluluktur. Aile reisleri çocukların eğitiminin önemi konusunda duyarlı hale getirilmelidir.

13) Ayrıca zorunlu göçe maruz kalanların envanteri oluşacak komisyon aracılığı ile çıkarılmalıdır. Köyüne geri dönenlerin dışında şehir yaşamını sürdürmek isteyen ailelerde yukarıdaki yardımlara denk düşecek imkanlar sağlanmalıdır. Ayrıca

meslek edindirme kursları ile eğitildikten sonra KOBİ kredilerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Yaşamı yeniden sürekli kılacak ve yukarıdaki önerileri dikkate alacak bir uygulama hem bir sosyal yarayı tedavi edecek hem de ülke demokrasisine ve ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. Gerçek barışın kurulması, temel hak ve özgürlüklere üstünlük tanıyan sağlıklı adımların atılmasıyla olanaklıdır.

Bizler bölge halkı ile dayanışma içerisinde olarak bu sorunu gerçek anlamda çözümlünceye kadar sürekli gündemde tutacağız.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği